

*В. Г. Федоренко,
д. е. н., професор*

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

*V. Fedorenko,
Doctor of Economics, professor*

TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC EDUCATION IN UKRAINE

У статті викладено головні питання економічної освіти в Україні. Окреслено проблеми, які стосуються розвитку економічної проблеми, розробки і втілення освітніх програм. Звернуто увагу на підготовку сучасних спеціалістів, які володіють сучасними науковими знаннями.

The paper presents the major issues of economic education in Ukraine. Outlined problems related to economic development issues, development and implementation of the last programs. Pay attention to the training of modern specialists possessing modern scientific knowledges.

Ключові слова: сучасність, економічна освіта, матеріальне зацікавлення, сумісництво, мотивація, монографічна література, базова ланка, інтегруючі процеси.

Key words: modernity, economic education, financial interest, combining work, motivation, monographic literature, the base element, integrating processes.

ВСТУП

В Україні розвиток системи економічної освіти має бути віднесено до найвищих національних пріоритетів. Сьогодні особлива увага зосереджується на вищій економічній освіті, яка розглядається не тільки як інституція для задоволення фазових потреб особистості, а й як духовна необхідність сучасної людини. Але у реформаторській діяльності на освітнянській ниві чітко простежуються недоліки концептуального характеру, які можуть мати значні негативні наслідки у майбутньому для всієї системи освіти в Україні. В освітній технології має велике значення виробничий фактор.

Про його вимоги у навчальному процесі є багато тлумачень, а про те, звідки візьмуться ці спеціалісти, які володітимуть сучасними науковими знаннями, інноваційними методами навчання, передаватимуть молодій аудиторії творчу наснагу мало досліджень.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Потрібно нагадати, що принцип "Були б учні, а вчителі знайдуться", який свідомо чи несвідомо закладений у багатьох урядових програмних документах, є помилковим. "Немає вчителя — немає учня, є вчитель — є й учень". Саме на таких засадах завжди були побудовані ефективні освітні системи. Тому заходи щодо формування, розвитку і відтворення "людського капіталу" освітнянської сфери мають по-сісти пріоритетні місця в урядових програмах і діях.

Найочевиднішою, але не менш безнадійною, є проблема матеріальної зацікавленості у викладацькій справі. Сьогодні вона фактично розв'язується шляхом розширення кола викладання через різні форми сумісництва. Але така форма компенсації низьких тарифних ставок має два суттєвих недоліки. По-перше, вона потребує роботи у режимі часового і фізичного перевантаження, що веде до фактичної відмови від серйозної роботи у напрямі професійного саморозвитку та наукових досліджень, а по-друге — вона не дає впевненості в постійних майбутніх заробітках. Останній аспект є вельми значущим у мотивації викладацької праці, але він узагалі не враховується сучасними системами її оплати в Україні.

Якось непомітним для урядовців став той очевидний факт, що професія університетського професора, доцента, вченого — це професія з дуже довгим у часі "технологічним циклом підготовки", це професія всього життя. Висока кваліфікація викладача формується роками напруженої праці, її необхідно постійно підтримувати на високому рівні. У зв'язку з цим дуже важливим є створення системи оплати, в якій матеріальна зацікавленість формується протягом "життєвого циклу" професійного викладача. Молода людина, яка вступає на цю стежку, повинна бачити своє майбутнє

забезпечене життя. Відсутність цих гарантованих перспектив сьогодні призводить до того, що обдарована молодь переважно не пов'язує свій життєвий шлях з викладацькою професією. Нині більшість молодих аспірантів, які працюють в університетах, не мають мотивації до надзусиль в оволодінні цією колись вельми конкурентною професією, перебуваючи в очікуванні пристойних бізнесових чи адміністративних пропозицій.

Іншою гострою проблемою підготовки викладацьких кадрів для вищої економічної освіти України є володіння сучасними науковими знаннями і вміння використовувати їх у навчальному процесі. Сьогодні середній викладач економічних дисциплін не обізнаний з науковими досягненнями у своїй галузі спеціалізації, він не має можливостей ретельно відслідковувати поточну монографічну та навчальну літературу, яка визначає останню тенденцію у відповідних освітніх Технологіях. Крім того, він не володіє інформацією з провідних міжнародних економічних журналів, не має можливостей спілкуватися з колегами на міжнародних наукових конференціях тощо. Все це можна виправити тільки тоді, коли наш середній викладач буде постійно займатися науковою роботою, буде інтегрований у світову наукову спільноту. Але для цього необхідно створити відповідні умови.

Насамперед потребує всебічного розвитку вузівська наука.

Хоча вчені не мають єдиної думки щодо шляхів та механізмів інтеграції наукових знань, все ж таки серед основних її напрямів виділяють наступні:

1. Математизація, кібернетизація, технізація різних наукових сфер.

Математизація забезпечує спільність наукових принципів і законів на основі спільності математичних понять і є одним із давніх шляхів інтеграції наукових знань. Як зазначав А. Рей, математика розкриває відношення між речами з точки зору порядку, числа і довжини. Методи математики сьогодні широко впроваджуються в багатьох дисциплінах. Математизація знань, — зазначав М. Г. Чепіков, — не тільки призводить до підвищення теоретичного рівня науки, а й якісно збагачує системи їхніх понять, надаючи їм часом загальнонаукового характеру". Це, безперечно, сприяє інтеграції науки та наукових знань.

2. Узагальнення й ущільнення, стиснення й акумуляція наукової інформації; як наслідок, формування в окремих галузях узагальнених теорій, розвитку між наукових теорій, утворення метатеорій та метанаук, створення наукової картини світу. При цьому часткові закони, поняття та теорії переходять у ранг загальних, даючи змогу пояснити велику кількість конкретних властивостей і зв'язків. Так, теорія си-

стем, побудована на основі принципів, характерних для багатьох галузей наук (відповідність, інваріантність, простота тощо), є найбільш загальною інтеграційною теорією. За задумом її творців (J.I. Бергаланфі, А. Рапопорт), теорія систем мала слугувати засобом аналізу різноманітних об'єктів природи, бути системою для виявлення в них спільних властивостей. Її мета — допомогти вченим подолати, використовуючи математичний апарат, доступний для широкого застосування, інформаційну відчуженість. Такі поняття теорії систем, як цілісність, система, структура, елемент, організація, перетворилися у загальнонаукові, стали основою системно-структурного підходу. Підкреслювалося, що узагальнення, концентрація і "стиснення" наукової інформації збільшують ступінь організованості, упорядкованості та системності кожної галузі. Зокрема і всієї науки в цілому.

3. Уніфікація наукової інформації, мови науки та її понятійно-категоріального апарату. Внаслідок уніфікації деякі поняття окремих наук перетворюються на загальнонаукові або філософські (наприклад, система, елемент, структура, інформація, ентропія тощо).

4. Створення загальних теоретичних методів дослідження (моделювання, статистичного, системно-структурного та ін.). У процесі розвитку методи та теорії одних наук асимілюються іншими, що пов'язано зі зміною змісту та структури взаємодіючих наук, змінюються і збагачуються предмети їхнього дослідження.

5. Внутрішня інтеграція, розроблення її комплексних напрямів. Вимога єдності науки та наукових знань впливає ісамої природи філософського пізнання і має об'єктивну основу, яка виявляється в єдності матеріального світу, всебічних зв'язках явищ і процесів, що відбуваються в природі. Наука — це внутрішнє єдине ціле. Її розподіл на окремі галузі зумовлений не стільки природою, скільки обмеженістю людського пізнання. Насправді існує безперервний ланцюг від фізики і хімії через біологію і антропологію до соціальних наук, ланцюг, який в жодному місці не може бути розірваний, хіба що лише безпідставно.

6. Діалектизація науки, посилення взаємодії філософії та конкретних наук. Успішне подолання бар'єрів, які склалися між окремими галузями науки, вироблення цілісного погляду на досліджувані об'єкти світових різноманітних освітніх систем потребує застосування діалектичного способу мислення, спрямованого на встановлення всебічних зв'язків явищ і процесів об'єктивної дійсності, на здобуття синтезованих знань про об'єкти, на широке теоретичне узагальнення, яке руйнує сталі межі між різноманітними підходами до проектування освітніх систем.

ВИСНОВКИ

Розгорнута науковцями протягом останніх років дискусія про національну кризу вищої освіти відобразила невідповідність існуючої організації освіти змісту і методам навчання, характерного для інформаційного високотехнологічного суспільства. Було запропоновано багато рекомендацій, проектів, концепцій, ідей реформування сфери вищої освіти. Але аналіз показує, що між впровадженням педагогічних новацій, перенесенням західних штампів на національний ґрунт освіти і його реальним втіленням досі існує велика дистанція.

Процес формування особистості, її онтогенез має надто складний характер. Серйозним недоліком теоретичного аспекту майбутніх фахівців до їхньої наступної професійної діяльності є традиційне моно-суб'єктивне уявлення представників психолого-педагогічних наук і практичних працівників вищої освіти про організацію, форми і засоби базової економічної освіти.

При проектуванні новітніх освітніх систем виникають проблеми, що стосуються формування тої чи іншої галузі знань як окремої, так і в складі із спорідненою з нею, врахування необхідних для напряму професійного спрямування спеціальностей, співвідношення в конкретних випадках змісту, освітньо-кваліфікаційного рівня та напрямку підготовки фахівців.

Дослідники відмічають, що інтеграція наукових знань можлива лише за певних умов, серед яких однією з найважливіших є наявність інтегруючих факторів або, як їх ще називають, інтеграторів". Інтеграторами можуть бути складні об'єкти пізнання, наукові ідеї та теорії, наукові і міжнаукові принципи, загальні методи дослідження, окремі науки, а також наукові картини світу. При цьому спостерігається різний підхід до визначення самого поняття "інтеграція" в навчальному процесі. С.І. Архангельський під інтеграцією розуміє взаємозв'язок змісту, методів та видів навчання; Д. Зверев в її основу по-

кладає цілісність системи навчання, В.І. Каган та І.А. Сиченіков вбачають інтеграцію в створенні єдиної методичної системи, спрямованої на досягнення кінцевої мети І навчання; Ш.В. Моштук вважає, що "інтеграція — це глибокий процес внутрішньої взаємодії методів проникнення наукових знань, що становлять навчальні предмети". Великого значення вивченню явищ і процесів у їхньому взаємозв'язку надавав А. Дістервег. Він підкреслював, що знання окремих явищ без їхнього узагальнення в кращому випадку може призвести до емпіризму, але це сприятиме усвідомленню їхніх джерел і причин. Якщо проблема торкалася лише невеликої кількості подібної добре відомої "кризової" діяльності, її можна було б, щонайменше, обмежити і чітко окреслити рамки.

При детальному проектуванні різнорівневої системи підготовки фахівців невизначеність дослідника спостерігається вже на рівні базових ознак. Простий перелік варіантів свідчить про те, що тут будь-яке рішення не розв'яже проблему, бо все одно відірве кожен спеціальність різного рівня підготовки або від галузі знань з вивчення відповідного виду діяльності, або від того виду діяльності, в якому і працюватиме, врешті-решт, фахівець.

Якщо проблема не має задовільного розв'язання, вона, найімовірніше, є некоректно поставленою. Проте, якщо навіть взяти висновок за робочу гіпотезу, це змусить нас знову перейти до нових міркувань. Адже некоректною постановкою в цьому разі доведеться визнати саму спробу перенести на вітчизняний ґрунт базові, вихідні принципи класифікатора міжнародних освітніх систем ЮНЕСКО, що доповнює усталені традиції, дає можливість Україні увійти до світового товариства, порівнювати й узгоджувати національну освітню систему із загальновизначеними світовими системами розвинених держав.

Порочне коло, в яке практично ми потрапили, свідчить, що за допомогою однієї логіки цю проблему розв'язати не можна. Стратегію концептуального підходу до проектування новітніх різнорівневих освітніх систем нам дає лише історико-культурний контекст, який визначає певне місце, багатогаторний характер. На результатах цього процесу позначається генотип особистості, фактори і природні умови, в яких він відбувається. Найближче оточення, економічні фактори, побутові умови, якість роботи вищих навчальних закладів, традиції, звичаї тощо значно впливають на перебіг процесу Формування особистості і її результати.

Отже, розглядаючи економічну освіту як сформовану систему різнорівневої підготовки фахівців, інтеграція є одним із факторів її розвитку, який веде до зростання цілісності системи навчання. При цьому відбувається зближення відібраних спеціальностей, аж до їхнього об'єднання в напрями підготовки фахівців з вищою освітою за професійним спрямуванням, яким властивий більший ступінь цілісності їхнього функціонування. Внаслідок об'єднання інформації декількох спеціальностей формується якісно нове утворення, яке не можна звести до одного часткового прояву.

Таким чином, у процесі інтеграції система різнорівневої підготовки фахівців формує напрями професійного спрямування, виступає як якісно нова, цілісна система, наділена інтегративними властивостями, які докорінно відрізняються від властивостей окремих знань, що створили цю систему. Сучасна ситуація на ринку праці в Україні така, що потрібні працівники, здатні працювати в різних сферах, які вміють екстраполювати ідеї з однієї професійної області в іншу. Практика показує, що найбільшим попитом користуються фахівці, котрі, крім своєї основної освіти, дістали другу вищу економічну. Цінним є саме отримання вищої економічної освіти, яка дає знання, необхідні для розуміння економічних подій і змін у національній економіці. Зазначимо, що саме фахівці з вищою економічною освітою займають управлінські й керівні посади на підприємствах і фірмах. Розуміння й принципів дії економічної системи дає змогу керівникам фірм чіткіше формулювати задачі та стратегії. Наприклад, керівник, який розуміє причину й наслідки інфляції, здатний приймати мудріші господарські рішення, ніж той, хто є фахівцем тільки в одній галузі.

У світі зростає попит на фахівців нового покоління — розроблювачів високих технологій, що володіють методами економічного моделювання, прогнозування, інформатики й управління.

Сподіваємося, що наявність таких високоосвічених фахівців сприятиме підйому як економіки України в цілому, так і інвестиційної активності зокрема.

Стаття надійшла до редакції 25.09.2015 р.